مارکسی بێ کۆنار! – نوسینی: سەمیر ئەمین وەرگێڕانی لە ئینگلیزیەوە: ڕزگار عومەر

مارکس فەیلەسوف نیە، مێژوو نوسیش نیە، زانایەکی دونیای سیاسەت و ئابوری و کۆمەلایەتی نیە، تەنانەت مامۆستایەکی پلە یەکی هیچ لەم بوارانە نیە. هەروەها مامۆستایەکی بەهرەداریش نیە کە کۆکتێلێکی هەموو ئەو بوارانە بە یەکەوە کوڵاندبێ و دەفرێکی پانی لێ ئامادە کردبێت. جێ و شوێنی مارکس لە مێژوودا لە دەرەوەی هەموو ئەوانەدایە.

مارکس سەرەتاو دەستپێکردنی ڕەخنەیە لەسەردەمی مۆدێرنە، ئەم ڕەخنەش بە ڕەخنە گرتن لە جیهانی ڕاستەقینە دەستی پێکرد. ئەم ڕەخنە ڕادیکالەش لە کاپیتالیزم وا دەخوازێ و ڕێگا دەدا بە دۆزینەوەی بنچینەکانی نامۆبوون لە سیستەمی بازاڕو چەوسانەوەی دانەبڕاوی کرێکاران.
بناغەی سەرەکی چەمکی "بەها" لەم ڕەخنە ڕادیکاڵە دێتەدەرەوە. هەر ئەو ڕەخنەشە ڕێگا خۆش دەکا کە تێبگەین لەو یاسا مەوزوعیانەی کە زاڵە و سالارە بەسەر دووبارە بەرهەمهێنانەوەی سیستەم، کە بنیاتنراوە لە ژێر ئەو جموجوڵانەی لە کاتی چاودێری کردنی واقیع لە سەرخانی کۆمەڵگە دەیبینین .
مارکس لەو ڕەخنە ڕادیکاڵەی لە جیهانی واقیعی دیگرێ شتێکیتریش زیاد دەکا، ئەو دە ڕەخنە لەو گوتارانەش دەگرێ کە پەیوەندی هەیە بەم واقیعه،چەشنی گوتارە: فەلسەفی ، ئابوری، کۆمەڵناسی، مێژوویی، زانستە سیاسیەکان. ئەم ڕەخنە ڕادیکاڵە، پەردە لەسەر ڕووی ڕاستەقینەو پشتگیری ئەم گوتارانە لادەدا، کە لەدوا شیکردنەوەدا: بریتین لە گوتاری بیانوو هێنانەوەو شەرعیەتدان بە هەوەس و کۆوتەکانی دەسەڵاتی سەرمایەی هەژموندار.

بۆ ئەوەی " مارکسیست" بیت، بە سێ ودوو دەبێ لەو شوێنەوە بەردەوام بی کە مارکس دەستی پێکرد. ئەمە وەستان نیە لە تەك مارکس بەڵکو دەبێ لەمارکسەوە دەست پێبکەین. مارکس پێغەمبەرێك نەبووە کە هەموو ئەنجامگیریەکانی " ڕاست" و " کۆتا" بووبێت، بەرهەمەکانی ئەو تیئۆرێکی قوفڵ لەدراو نیە. چونکە مارکس " بێ سنوورو بێ کۆنارە" ، چونکە ئەو ڕەخنەیەی دەستی پێکرد بێ سنوور و بێ کۆتاییە و هەمیشە

بەتەواو نەكراوی ماوە و پێویستە ڕەخنەكە خۆی با بەتێك بۆ بە ڕەخنەگرتن لە خۆ (ماركسیزم كە لە ساتەكی دیاریكراوفۆرمەڵە دەبێ، دەبێت خۆشی بكەوێتە ژێر سەبەری ڕەخنەی ماركسیستی). ماركسیزم دەبێ بە وەستان خۆی بە ڕەخنەی ڕادیكاڵ دەوڵەمەند بكا، دەبێ واسەیری هەر نوێبوونەوەیەك بكا كە سیستەم بەرھەمی دەنێ كە ئەمە بواری نوێی مەعریفیی مرۆڤایەتین.

كورتە ناونیشانی كتێبی سەرمایە، بریتیە لە " ڕەخنە لە ئابوری سیاسی" ئەمە مانای ئەوەنیە ئەمە ڕەخنەیە لە ئابوریەكی سیاسی خراپی (ڕیكاردی) تا ئابوریەكی سیاسی باشی (ماركسی) شوێنی بگرێتەوە. بەڵكو ئەمە ڕەخنەیە لەو زانستەی ناونراوە "زانستی ئابوری" و خستنە ڕووی ناوەڕۆكی ڕاستەقینەی ئەم زانستە (واتا ئەم شتانەی بۆرژوازی دەیڵێت و داوەری پێ دەكا لە هەڵس و كەوتەكانی خۆی)؛ هەروەها ڕەخنەشە لە بەهای ئەو زانستە ئابوریە لە ڕووی مەعریفیەوە، پەردەلادانە لەسەر سنوردارییەكانی ئەم زانستە. ئەم رەخنەیە داواكردنێكە بۆ وەستانەوە دژ بەو بە ناو زانستە كە خۆی وا دەنوێنێ دابڕاو و سەربەخۆیە لە ماتریالیزمی مێژوو، پەیامی ڕەخنەكە ئەوەیە كە ئابوری سیاسی ناتوانێ سەربەخۆ بێت لە ماتریالیزمی مێژوو. ئابوری سیاسی ئەو شێوە دەرەكیەیە كە ماتریالیزمی مێژوو(واتا كێشمەكێشمی چینایەتی) لەژێر سەرمایەداری ڕوخسار دەگرێ. لەسەر ئاستی لۆژیكیشدا، ماتریالیزمی مێژوو بۆ پێش ئابوری دەكەوێ، بەڵام زۆرانبازی چینایەتی لە ژێر سایەی سەرمایەداری لە بۆشایی وچۆڵەوانی ڕوونادات، بەڵكو لەسەر بناغەیەكی ئابوری كاری خۆی دەكا، هەندێ یاساش بەرھەم دەنێ كە لە روخساردا ئەم یاسایانە ئابوریانە خۆ دەنوێنن.

من سەرەتا لێكۆڵینەوە لەسەر ئەم پەیوەندیانە دەكەم هەروەك چۆن لە كتێبی سەرمایە تەعبیری لێكراوەو خراوەتە ڕوو، واتە لە تیئۆری شێوازی بەرھەمھێنانی سەرمایەداری، هەروەها ئەم پەیوەندیانە لە ژێر سایەی سەرمایەداری هاوچەرخ، واتە لە ژێر سەبەری ئەمڕۆمان – واتە ئیمپریالیزم.

تێزەكانی من من ئەمانەی خوارەوەن :

١) ماتریالیزمی مێژوو كڕۆكی ماركسیزمە، لەبەر ئەوە:

٢) دەخی مەعریفی یاساكانی ئابوری سەرمایەداری بە جۆرێكە وای لێدەكا بكەوێتە ژێر ڕكێفی یاساكانی ماتریالیزمی مێژوو:

٣) لە ژێر سایەی شێوازی بەرھەمھێنانی سەرمایەداری ، یاساكانی ئابوری دەخێكی تیئۆری وا لەخۆی دەگرێ كە جیاوازە لە دەخی ژێر

شێوازەکانی بەر لەسەرمایەداری: تەنانەت :
٤) یاساکانی ئابوری سەرمایەداری بۆ شێوازیکی بابەتیانە بوونی هەیە؛ دوا خانە:
٥) ئەم یاسانەش لە دواشیکردنەوەشدا لە ژێر ڕکەفی یاسای " بەها" دان.
بەم جۆرە بە بەچوونی من زۆرانبازی چینایەتی لە ژێر سەرمایەداری بە گشتی، لە جیهانی ئیمپریالیستیش بە تایبەتی ، لە سەر بناغەو بنچینەیەکی ئابوری دیاریکراو ئیش دەکا، هەر ئەویشە ڕۆڵ دەبینی لە گۆڕینی ئەم بناغەیە.

خوێندنەوەم بۆ مارکس؛ بە دونیایی ڕۆشنبیریەکی گرنگ و پەی بە دوای خۆیدا هێناو قەناعەتی پێهێنام لە هێزی ئەم ئەندێشەیە. بەڵام؛ هێشتا من بە هەستێکی چەشنی ئەوەی ئەمە بەشم ناکا خۆمم بینیەوە! چونکە من پرسیارێکی سەرەکیم هەبوولە بارەی دواکەوتوویی" کۆمەڵگەکانی ئێستای ئاسیا و ئەفریقیا کە "لەژێر قۆناغی گەشەسەندن" دان، من لەوبارەوە وەڵامم لای مارکس نەدۆزیەوە، بەڵام لەجیاتی ئەوەی لە مارکس دوور بکەومەوەو بڵێم ئەپدەیت نەبووە، بەسادەیی گەیشتمە ئەو ئەنجامگیرییەی کە بەرهەمەکانی ئەو تەواو نەکراون.

زیادەیەکی سەرەکی کە من خستومەتە سەر تیئۆرەکە: پەیوەندی هەیە بە گواستنە لە یاسای " بەها " بۆ یاسای "بەهای گلۆبالیزەکراو" لەسەر بنچینەی بونیادی هەرەمیی -جیهانی کراوی- نرخەکانی هێزی کار بە دەوری ئەم " بەها" یە. کە پەیوەندی هەیە بەو هەڵس و کەوتانەی بەڕێوەدەچێ بە دەست گەیشتن بە سەرچاوە سروشتیەکان.

ئەم " بەها" بەجیهانی کراوە خۆی بریتیە لە بناغەی ڕەیعیەی ئیمپریالیستی. لێرە من دەڵێم ئەوەی ئاماژەم پێداوە پەردە لادەدا لەڕوخساری بزوێنەری ڕاستەقینەی ناکۆکیەکانی سەرمایەداری/ ئیمپریالیستی و ئەو بەریەککەوتنانەی پەیوەندیدارن، بەجۆرێك کە چینە کۆمەڵایەتیەکان و نەتەوەکان هەموویان نوقمی بەرامبەرکێ و ناکۆکی وزۆرانبازیەکانن، نوقمی وردو درشتی هەموو هۆکارە لقدارەکانی ئەم ناکۆکیانەن.
هەروەها دەڵێم خوێندنەوەمان بۆ مێژووی هەردوو سەدەی بیست و بیست و یەك ؛ هیچ نیە بەجگە لە سەرلەنوێ دەرکەوتن و-یان " بوژانەوەی" خەڵك و گەل و نەتەوە پەراوێزخراوانەی سیستەمی جیهانی سەرمایەداری ئیمپریالیستی.
....

تێبینیەکانی وەرگێڕ: ئەم نوسینەی لێر□ د□بینن بریتیە لە هەڵبژاردنی چەند پەرەگرافێکی هەڵبژاردە لە پێشەکی کتێبی
(THE LAW OF WORLDWIDE VALUE)
کە چاپی ئینگلیزی ئەم کتێبە لە ساڵی ١٩٨٧ بڵاوکراوەتەوە. ئەم کتێبە ئەوەندەی من ئاگادارب‌م تەرجومە کراوە بۆ زمانەکانی (فەرەنسی ، عەرەبی ٢٠١٢) . دەقە عەرەبیەکە کە لە فەرەنسیەوە کراوە کاتێ بەراوردم کرد بە ئینگلزیەکە پڕە لە کەم و کورتی و جیاوازی، نازانم خەتای وەرگێڕەکەیە یان دەقە فەرەنسیەکە وایە ئەمە کەسی فەڕەنسی زمان دەتوانێ قسەی لەسەر بکا. بەڵام دەقە ئینگلیزیەکە سەد لەسە جێگای متمانە بوو. یەك سوود لە دەقە عەربیەکە هەبوو کە لێرە بەکارم هێناوەتەوە، ئەوان ناونیشانی پێشەکیەکەیان لە تەعبیرێکی نوسەر خۆی وەرگرتووە کردویانە بە ناونیشانی پێشەکیەکە، منیش هەمان تەعبیرم لاجوان بوو بەکارم هێنا.

فەلسەفە و کۆرۆنا -1- … ئازاد حەمە

بەشی یەکەم

((ئەم کارەم بە ماندووبونی هەردوو هاوڕێیانی پزیشکم د.کامەران قەرەداغی و د.وەسفی تاڵەبانی پێشکەشە))

دەروازه: لەدایکبوونی پرسیار

هەندێک نووسین بەگشتی و فەلسەفیش بەتایبەت نازانرێت کە چۆن لەدایکدەبن، وەک ئەم نووسینە بۆنموونە. ئەم نووسینە، ناونیشانەکەی و بەشێک لە تێۆریزەکانی زادەی دادوەرییەکی پێش وەخت و تێڕامانێکی ئامادە نین بەقەد ئەوەی کە دەرکەوتنی کۆرۆنا خستیانیە هزری نووسەرەکەیەوە. بەڵێ نووسینەکە نیگای کارتێکەری بزووتنەوە و شەپۆلی فەلسەفیی جیاجیا و ئەندێشەی هەندێک هزرەڤانانی تێکەوتووە بەس هەرگیز ئەمە ئەوە ناگەیێنێت کە پێمانوابووبێت کە ڕۆژێک دێت و لەژێر ناونیشانی “فەلسەفە و کۆرۆنا ” نووسینێک دەخەینە بەردەست خوێنەرانمان.

هاتنی کۆرۆنا ڤایرۆس Coronavirus هاتنی چاخ و سەردەمێکی فەلسەفیی نوێ نییە ه□ر□ک ئەوەی لە فەلسەفەدا باوە کە چاخەکان یان سەردەمەکان بە واتا و ڕوو داو(ب□ نم□وونە تازەگەری، ڕێنیسانس، ڕۆشنگەریی) یاخود بە بزووتنەوە و ڕێبازە فەلسەفییەکانەوە ناوزەددەکرێن یاخودیش گرێدەدرێنەوە، تەنانەت لە بواری پزیشکیشدا کۆرۆنا سەردەمێکی پزیشکی نییە بەقەد ئەوەی کە بەشێکە لە مێژووی ڤایرۆس یان زانستی ڤایرۆس Virology(ڤایرۆسناسی)، کە ئەوەش دەچێتە خانەی مایکرۆبایۆلۆژی Microbiologyیەوە(ئەو زانستەی لە زیند□ بچووکەکان دەکۆڵێتەوە). لێرەوە دەڵێین ، بەو مەرجە هاتنی کۆرۆنا دەرکەوتنی دیاردەیەکە شایانی تێڕامانی مەزنە کە مرۆڤەکان ئامادەبن فێربوون لە کۆرۆناوە بەدەستبهێنن و تێگەیشتنە جوانکاری، ڕەوشتیی و کۆمەڵایەتییەکانیان بەرەو ئاستێکی باڵاتر بەرن.

بەدڵنیاییەوە لە قۆناغی پۆست-کۆرۆنا ڤایرۆس Post-Coronavirus پرسیاری نوێ لەدایکدەبن و مرۆڤەکانی کۆمەڵگە جیاکانیش سەبارەت بە داهاتوو، بەو شتەی بەڕێگاوەیە و هیچی لەبارەوە نازانین، ڕوو بەڕووی لێخوردبوونەوەی جیا دەبنەوە: هەنگاوەکانی پۆست کۆرۆنا چیدەبن؟ چۆن مامەڵە لەتەک سێستەمی خواردن و سێکس و حەوانەوەمان بکەین؟ ئابووری پێش بە سیاسەت دەداتەوە یان بەپێچەوانەوە؟ئەی شوێنی تەندروستی (ئاگایی تەندروستی، پەروەردەی تەندروستی) لە هاوکێشە کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکاندا چ ڕەوتێک وەردەگرێت؟ مەرگ، جەستە، ساغی/ناساغی ئەمانە چییان بەسەردێت؟ ئەدی دژەجوولەگەرایی Antisemitism، ڕەگەزپەرستی Racism ، ڕق لە ژن، ئیسلامۆفۆبیا، پیسکردنی سروشت، چۆن دەکەونەوە؟ ڕۆژێک دێت ب□□□ین سوپاس بۆ کۆرۆنا ڤایرۆس کە پەردەی لەسەر یەک دونیا درۆ و ناڕوونی Obscurantism(تاریکیپەرستی) مرۆڤی هاوچەرخ هەڵدا یان ئ□□ژین نەخێر هەرگیز کۆرۆنا بە شادمانی Ecstasy خۆی نەگەیشت و هیچی فێرنەکردین. ئەوە بۆچوونێکی فاشیستانەیە کە سوپاسگوزاری کۆرۆنا ڤایرۆس بین، هەر ئەوە تێۆری مالتۆسمان Thomas Malthus بیردەخاتەوە کە پێیوایە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی زۆری دانیشتوان و ترسی کەمی خواردن ڕژێمەکان پێویستە ناساغی و نەزۆکی ب□ا□ک□نەوە، لێ ئەوانە لەولاوە بوەستێت خۆ کۆرۆنا دروستکەری بیرکردنەوە بوو لەسەر داهاتوو، ڕۆشتن بوو لە بیرکردنەوەی خودی خۆوە بۆ بیرکردنەوەی خودی ئەویتر. هاتنەدەرەوە بوو لە “من” و چوونیش بۆ لای “تۆ” ، بێسڵەمینەوە ئەمەش وایکرد بیربکەینەوە لەوەی کە ””من و تۆ”” پێکەوە چۆن ڕوو بەڕووی کۆرۆنا ببینەوە کە پێشتر بەیەک ئاشنانەبووین. کۆرۆنا ڕێزمانی گفتوگۆی جێندەری گۆڕی بەرەو

ئاقارێکی ڕەوانبێژی سەرسامکەر. کۆرۆنا جارێکی تر وتاری ڕۆشنگەری Enlightment ی ڕۆژئاوایی خستەوە ژێرپرسیار و چارەنووسی دروشمەکانی شۆڕشی فەڕەنسی(ئازادی، یەکسانی، برایەتی)سەرلەبەر هەڵتەکاندووە. کەواتە کۆرۆنا سەرلەنوێ ئەو تێگەیشتنە فەلسەفیی، زانستیی ،هونەریی و ئابوورییەی تەڵخکرد کە بنەمای بۆ ئەو وتارە دانابوو کە فەلسەفە ناوی لێنابوو وتاری مۆدێرنە، ئەمەش بەهۆکاری ئەوەی کە لەگەڵ تەوژمی باس لە کۆرۆنا بەها هاوبەشەکان کە پێشتر وتاری ڕۆشنگەریی خەمی بوو بیپارێزێت و جیهانگیریش دەمامکی ئابووری بە زیادکردبوو کۆرۆنا وێنەکانی گۆڕی. شار کە بەرهەمی گەشەی مۆدێرنەیە چارەنووسی وا بەدەست کۆرۆناوە.
کۆرۆنا شاری خامۆش و هێمنکرد، بەجۆرێک بێدەنگیکرد کە شارە پۆست مۆدێرنەکان جارێکیتر بە شەرمەوە دەرکەونەوە. کۆرۆنا وایکرد شار ترسناک و نەخۆشئامێز بێت. لە سەردەمی کۆرۆنا دا ژیانی"من" و ژیانی “تۆ”لە شاردا وەک یەک کپکرا. کپبوون بوو بە تایبەتمەندی مۆزەخانە و باڵاخانە و یاریگا مەزنەکان و لەگەڵ کۆرۆناشاپاتریۆتیزم(نیشتیمانچێتی) کە سەرلەنوێ سەریهەڵدایەوە شانبەشانی تەوژمی جیهانگیریی،کە سێ دەیەی بە فۆرمی پێکردەوە،لە شارە جیهانیگیرییەکانا خەمی زاڵبون بەسەر کۆرۆنا دەخەن. کۆرۆنا وایکرد جیهانگیری تەندروستی سەرنجی بخرێتەسەر و ئابووری ببێتە پرسیار لەسەر ئەو جۆرە لە جیهانگیرییە. هەر جیهانگیری تەندروستیشە کە وایکرد وڵاتانی نیولیبرالیزم تادەگاتە ئەو وڵاتانەی مافی نەخۆش و کارمەندی تەندروستی تیا پارێزراو نییە هەموو چاویان لەسەر ئەمەریکا بێت کە بۆ لە بەر تەوژمی کۆرۆنا وای بەسەرهات؟بەشێک لە وڵاتان بەتایبەت عەرەبی-ئیسلامی کە هەمیشە لە سیاسەتە دەرەکییە ڕەشەکانی ئەمەریکا زەرەرمەندبوونە بە تاسەوە دەڕواننە دوا هەواڵەکانی کۆرۆنا لە ئەمەریکا.بەشێک لەوە هەر پەیوەندی بە جۆری سیاسەتەکەی ئەمەریکاوە نییە بگرە پەیوەندی بەو بانگەشانەشەوە هەیە کە ئەمەریکایەکان لە بواری زانست و زانینی پزیشکیدا کردویانە.
کۆرۆنا لەڕێگای مێژووی ڤایرۆس و ڤایرۆسناسییەوە پێماندەڵێت گەردوون و مرۆڤ ،چاترە بڵێین، گەردوون و بوونەوەرەکانی ناو بوون لە دێرزەمانەوە بە ڤایرۆس و بەکتریا ئاشنان و کارلێکیشیان لەسەر یەک داناوە و فەلسەفەش لەم بارەیەوە لە مامەڵە لە تەک زانستە سروشتییەکان دیرۆکێکی دەوڵەمەندی هەیە.وێرای ئەوە،فەلسەفە و کۆرۆنا واتە لەیەک نزیکبوونەوەی بیرکردنەوەی فەلسەفی و بیرکردنەوەی پزیشکی. لە سەردەمی کۆرۆنا فەلسەفە پتر لە پزیشکی نزیکبوەوە ئەوەش بە حوکمی قسەکردنەکانی فەلسەفە لەسەر چەمکگەلێکی

وەک جەستە، مەرگ، تەندروستی، چارەسەر، دووچاربوون و پێوە بوون ئەمەو تادەگاتە نێوان(دیستانس)ی تەندروستی کۆمەڵاتی، کەرەنتینەکردن وپاقژی و... .

سەرنج:

ئەوەی لە دووتۆیی ئەم نووسینەدا دەوترێت دەبایە هەر بوترایە و زۆر لەمە باڵاتریش پێویستیدەکرد بێینەگۆ، لە وتنەکانمان پووخت و چڕدەکەینەوە و دواتر کاردانەوەکانی کۆرۆنا درێژەی وتنەکانمان و ئاقارەکانیشی دیاریدەکات. ئەم "دوژمنە نادیارە" هۆکاری شێوازی چۆنیەتی وتنەکانمانە و تازەگەریەکانیشی ئاڕاستەی نەوتراوەکانمان دەستنیشاندەکات، کە پاشان دەبن بە وتن یان لەڕێگای ئەوەن ببن بە وتن. هاوکات ئەوەی لێرە گۆدەگرێت لەلایەک و ، ئەوەش کارمەندانی تەندروستی و هێزەکانی ناوخۆ و پێشمەرگە ڕۆژانە ئەنجامیدەدەن تا تووشبوانمان ڕوو لە کەمی و کەمی بنێن شایانی ڕێزە. ئەوەی لێرەدا دەوترێت پێویستی بەزۆرتر بەدواچون و قووڵبونەوەیە،کە ئەوەش کاری دواترمانە. ڕاڤەکردنەکە لایخوارەوە لە چەند پەڕەگرافێکدا جەمسەرگیردەکەین و ناسنامەی پەڕەگرافەکانیش دەخەینە خزمەتی سەرەکی باسەکەوە کە "فەلسەفە و کۆرۆنا"یە.

وتنی فەلسەفە و کۆرۆنا

کۆرۆنا شایانی وتنە؟ وتن لەمەڕ کۆرۆنا بە کوێمان دەبات؟ فەلسەفە مافی وتنی لەسەر کۆرۆنا هەیە؟ کە ئەم مافە بە فەلسەفە دەبەخشێت؟ مافی ئەوەی کە فەلسەفە وتن سەبارەت بە کۆرۆنا قۆرخبکات؟ گومانیناوەت بە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارانە لەوەوە وەسەرەتادەین کە، فەلسەفە لەم کاتانە وتنی خۆی هەیە. وتنێک کە نادوبارە و وروژێنەرە. ئەو کاتانە فەلسەفە پێویستە بێتەگۆ کە شیاوی بە وتن لە ئارادایە. شیاویش پێویستییە بۆ ئەو وتنە. وتنی پێویست دەگمەن و وتنئامێزە. ئەم جۆرە وتنە وتنێکە کە نەوترا و بیرلێنەکراو پێکەوە گرێدەداتەوە. وتنی وتراوئامێز چییە؟ ئەو وتنەیە شایانی وتنە، واتە وتن شایانی گۆکردنە. وتنێک کە ئیدی کاتی وتنی هاتووە. وتنەکەش وتنێکە کە بێدەنگی تێدەپەڕێنێت و زەنێک بە وتن بەخۆی دەنێتەسازاندن. لەو شوێنەی شتێک هەیە بۆ وتن بێدەنگی، نەوتن، لەسەرە مەرگ دا دەبێت. ئەمە بە لێدانی ئەو تێزەیە کە بەم جۆرەیە: "ئەو دەمەی شتێک نییە بۆ وتن ،چاترە بێدەنگبین". ئەو بێدەنگییەی پەیوەندی بە وتنەکەوە هەیە کە شایانی وتن نییە ئەو وتنەیە کە هیچمان بۆ قسەکردن پێنییە، کە هیچمان بۆ وتن پێنەبوو چاترە نەوتن هەڵببژێرین. بەدڵنیاییەوە ئەو نەوتنەش بێدەنگی لەبەرهەمدەت،

ب□د□نگیی□ک کە بەرهەمی شایانی نەوتن بووە، لێ بێدەنگی ، بەردەوام،
بێ لایەنی نییە، بەڵکو زۆرجار ئەندێشەیەک لە پشتەوەی
خۆیڕاحەشارداوە.
بێدەنگی لەم شێوەیە ناچاریییە، بەڵام لاوازیی نییە. پێچەوانەی ئەو
جۆرە بێدەنگییەش ، بێدەنگی ناچاریی، بێدەنگییەکە لێوان لێوە لە
ترس و بێ هێزی و دژە جەمسەری ئەمەش وتنە، وتنێک کە دلاوەریی و
توانایی تیا سەزبووە. بۆ؟ چونکە کە بێدەنگیی لەدایکدەبێت بوێری و
دلاوەریی نامێنێت. هەموو بێدەنگییەکان دانایان تیانییە. بەشێکی
زۆر لە بێدەنگییەکان بێئاگایی و ترسنۆکیان تیا مەڵاسدراوە.
شکاندنی بێدەنگیش بە وتنێک پێویستە کۆتای بێت کە وتراوئامێز بێت،
شایستەی گۆکردن بێت، قابلیبێت بە ئاخاتن. وتنی لەو جۆرە درەنگ
دێتەدونیاوە. بەپێی ئەوەی دەگمەن و نادوبارەیە جوگرافیای خۆی
دەبەزێنێت و بۆ هەمووان پێویست و شایانە. بۆیە وتنی بیرمەندەکان
لە یەک شوێن ئۆقرەناگرن، پیرنابن و بێزارکەیش نیین. هەرچی ستێڤێن
شرۆدێرە Steven Schroeder بەجۆرێکی تر وتنی نەوتن، “وتنی هیچ”
شرۆڤەدەکات:” تاکە ڕێگا بۆ وتن لەمەڕ هەموو وتنێک وتنی هیچە، نەک
بۆ وەستان لە وتن ،بەڵکو بۆ هێنانە لەرزینی سێستەمی هێز و
ڕەتکردنەوەی بەرهەمەکانی ئەو سێستەمە. سێستەمەکەش لە بێ توانایی
بیرۆکراتەکان و دڕندەیی دیکتاتۆرەکان و خولانەوەی سیاسییەکان
دەبینێت”. با هەنووکە هاوکێشەکە بە شێوەیەکی تر بخوێنینەوە.
کاتێک کە ئێمەی مر□ق د□□□ین “هیچم بۆ وتن نییە” جیایە لە نەوتن.
هیچم بۆ وتن نییە زۆرجار بەرهەمی پەشۆکاوی و دەستەوەستانە لە
ئاست شتێک کە شایانی وتنە. لەوێ، واتە کە وتن بوونی نییە، بێدەنگ
نەزان و نادانەیە، لێ گوزارەی هیچ ناڵێم هەڵوێستەیە لەسەر وتراو
کە زۆر وتنی قێزەوەن و بێ ماناکردووە. بەواتایەکی تر. کۆرۆنا کە
هات وتنی سەپاند. کۆرۆنا بەم هاتنەی خۆی سەپاند، سەپاندنێک کە
درزی خستە تێگەیشتنەکامان لەمەڕ داهاتوو.
بەم جۆرە وتن لە بۆشاییەوە دروست نابێت. کۆرۆنا هەیە بۆیە وتنیش
هەیە. وتن دۆزی هەیە. پێویستی ب□ ش□و□ن□. ک□ر□نا ک□ ش□و□نی
داگیرکردووە پێویستی بە وتنە. کۆرۆنا کە ڤایرۆسە و ئ□و□یش
نازیندووە بەوە زیندوو بوو کە هاتە ناو خانەخوێمانەوە. ئێستا ئەو
دەژی و گەشەدەکات.لە کوێ؟ لەناو جەستەی ئێمە و لەناو
شادەمارەکانمان، لەناو شادەماری کۆمەڵگە و زمان و ڕوناکبیریماندا
دەخولێتەوە و کاری خۆی دەکات. فەلسەفەش کە لەسەرەتای
دەرکەوتنیەوە وتنی لەسەر مرۆڤ و دەوروبەری ئەم مرۆڤە هەبووە
هەنووکە بەپێویستی دەزانێت کە وتن لەسەر کۆرۆنا
بهێنێتەگۆڕێ.هەموو وتنێک جێکایەک بۆ خۆی شایستەدەکات و لەو

جێگایە ڕووبەرێک بۆ پیادەکردنی دەسەڵاتی خۆی دەدۆزێتەوە. کەوابوو وتن دەسەڵاتە، هاتنەکایەوەی هێزە.
وتن ڕاڤەکردن دەسازێنێت ئەوەش توانایی لەخۆیدا پێنهاندەکات. وتنی لەخەڵا وتنی بەتاڵە ئەوەش نەوتن یان بەمانای لە وتن دروستدەکات کە لە کۆتاییدا تێنەگەیشتن پێکدەنێت. وتنی لەم شێوەیە،وتنی بەش، فیزیای نییە، چونکە جێگا داگیرناکات و هێزیش هەرگیز پێکناهێنێت. وتنێکی توانایی تێدا نەبوو شیکاریش دروستناکات. ئەمەش لەبەر ئەوەی کە وتن، هەروەک نووسین، دەسەڵاتە. ویست بۆ وتن ویستە بۆ هێز. وتنی فەلسەفە وتنی دایکە(فەلسەفە لە زمانانی بێگانە مەیە)،هاوسەرگیری فەیلەسوفیش لەگەڵ فەلسەفە هاوسەرگیرییە لەگەڵ وتن، لەگەڵ بیرکردنەوە و پرسیارسازیدا.
کۆرۆنا فەلسەفەی هێنایە گۆ. فەلسەفە کە بیرکردنەوەیە وتن دەسازێنێت. بیرکردنەوەش کۆرۆنای کردە بابەت بۆ وتنەکانی، لە شای وتنەکان،بەپێیئەوەی کە، وتنی فەلسەفییە وتنی فەلسەفیش لە ساتەوەختی کۆرۆنادا لە ئاستێکی تر ڤایرۆس دەخاتە نێو وتنەکانی خۆیەوە. بەماناش نییە بیرمەندە گەورەکانی ڕۆژئاوا لەو بارەیەوە هاتن گۆ: ئالان بادیۆ Badiou، جیۆرجیۆ ئاگامبێن Agamben، سڵاڤۆی ژیژەک Žižek، لۆک فێری Ferry، میشێل ئۆنفرە Onfray ، ئێدگار مۆران Morin ، ژان -لۆک نانسی Nancy، ئەنتۆنیو نەگری Negri و..هتد.
کاتێک بیرکردنەوەی فەلسەفی لەگەڵ بیرکردنەوە لەمەڕ کۆرۆنا هاتەئاراوە بیرکردنەوەی فەلسەفی لەتەک بیرکردنەوەی پزیشکی یەکیگرتەوە کە ئەوەش یەکگرتنەوەی فەلسەفە بوو لەگەڵ پزیشکی یان تەندروستیدا، بەڵام فەلسەفە نایەت بە زمانی پزیشکی قسە لە کۆرۆنا، لە ڤایرۆس، لە کۆرەنتینەکردن ، لە ئاسایشی تەندروستی تاک و کۆمەڵ،لە پانیک (شڵەژان)،لە ماڵەوە بوون، لە قەدەغەی هاتووچۆ لە مەودای تەندروستی بکات. وتنی فەلسەفە لەسەر کۆرۆناڤایرۆس، هاوکات وتنیشێتی لەسەر پرسیارە سیاسی، کۆمەڵایەتی و ڕەوشتییەکان، کە ئەوەش وەک هەمیشە پرسیاری باشە و خراپە، مەرگ و ژیان، بێدادی و دادپەروەری دەنێتە پێشەوە. جیاوازی نێوان فەلسەفە و کۆرۆنا هەر ئەوە نییە کە کۆرۆنا زیندوو نییە و بەهاتنەناو خانەخوێکەوە ،لە ڕێگای مشەخۆرییەوە، دەست بە ژیان دەکات و فەلسەفە زیندووە، بەڵکو ئەوەشە کە کۆرۆنا خانە نییە،بەڵکو پشت بە خانەخوێک دەبەستێت تا گەشەبکات، هەرچی فەلسەفەیە زیندووە و عەقڵێک بەرهەمیدەنێت و تایبەتمەندی مشەخۆرانەی نییە و ئەمەش وادەکات فەلسەفە وتنی هەبێت و هەڵوەستە لە ئاست شتەکانی ناو بوونمان وەربگرێت ئەو گرفتارییەش، کۆرۆنا، بهێنێتە گۆ کە هەموو

دووچاریبووینێ.

ماوێتی...

ژیان خەڵوەتی خوێندنەوەیە ... سەدیق سەعید ڕواندزی

ئەگەرچی، لەکۆمەڵگەی ئێمەدا، بەردەوام هەوڵی بە کولتووریکردنی خوێندنەوە و ئاشناکردنی مرۆڤ بە کتێب دەدرێت، وەلێ هێشتا خوێندنەوە لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، نە بۆتە کولتوورو بگرە لە پەروێزیشدایە.چونکە ئێمە خوێندنەوە، وەك پێداویستییەکی سەرەکی ژیان، هاوشێوەی هەر پێداویستییەکی دیکەی سەرەکی، کە بوون و ژیانمانی پێوە بەندە نابینین. کاتێ خوێندنەوەش نە بووە پێداویستییەك، ئیدی بەلای کەسەکانەوە گرنگ نییە بوونی هەیە یان نا.

ڕەنگی وەڵامی ئەو پرسیارە ئاسان بێت کە بۆچی خوێنەری کتێب لە کۆمەڵگەی ئێمەدا، لە ئاستێکی یەکجار بچووك دایە، بێگومان وەڵامەکەی لە بەر ئەوەیە، ئەگەر مرۆڤ خۆی عەشقێکی گەورە و بێ سنووری بۆ کتێب وخوێندنەوە نەبێت، نابێتە خوێنەری کتێب. ئەوە خوێنەرە خۆی خۆی دروست دەکات و کتێب دەکات بەشێك لە شوناسی ژیانی.هیچ هێزێك ناتوانێت کتێب لای کەسێك خۆشەویست بکات، ئەگەر ئەوکەسە لە ناخەوە، عەشقێکی گەورەی بۆ کتێب نەبێت. خوێندنەوە، وەك کردارێکی هزریی و کەسی و بەشێك لە هوشیاریی مرۆڤەکان، پەیوەست نییە بە زەمەن و شوێن و ڕووداوێکەوە. ئەوە بۆیە خوێندنەوە نەبۆتە کولتوور لای ئێمە، چونکە لە پەراوێزی ژیانەوە دەیبینین. بڕوامان وایە، خوێندنەوە کات و ساتێکی دیاریکراویی هەیە و دەشێ لەو کاتەدا، هەموومان بخوێنینەوە و ببینە خوێنەر. زۆرکەسم بینیوە، باس لەوە دەکات کە ئەو خوێنەرێکی دیاری کتێب بووە، وەلێ دواجار دابڕاوە لە خوێندنەوە. لە ڕاستیدا، ئەوانە خوێنەر نین، چونکە خوێنەری کتێب، لە ژێر کاریگەریەتی هیچ ڕووداو گۆڕانکارییەکی تایبەتی و گشتی، لە خوێنەوە دانابڕێت. بۆیە شتێك نییە بە ناوی خوێنەری هەمیشەیی و خوێنەری دابڕاو.

خوێنەر،خوێنەرە، ئیدی باكی بەوە نییە زەمەن چ زەمەنێكە و شوێن چ
شوێنێكە. زۆرم بینین لەوكەسانەی كە سەرەتا خوێنەری كتێب بوون،
وەلێ دواجار بە هۆی شووكردن، چوونە نێو ژیانی هاوسەرگیریی،
سیاسەت و حزبایەتی،سەفەر،كاركردن، لە خوێندنەوە دابڕان، كە لە
بنەڕەتدا خوێنەری كتێب نەبوونە، بەڵكو هەر لە سەرەتاوە كارەكتەری
نێو دونیای خوێندنەوە نەبوون. ئینگلیزەكان دەڵێن:_(مانەوە
لەلووتكە سەختترە لە گەیشتن بەلووتكە). خوێنەری كتێب لای من،
ئەوكەسەیە كە بۆ ئەبەد لە لووتكەكەدا دەمێنێتەوە و ئەوێ دەكاتە
زێدی هەمیشەیی خۆی.لە نێوان كتێب و خوێنەری جددییدا،
پەیوەندییەكی ڕوحی و ئۆرگانیكی وهەمیشەیی هەیە.پەیوەندییەك، كە
هیچ گۆڕانكارییەكی ژیان كاری تێ ناكات. ئەوانەی خوێنەری
ڕاستەقینەی كتێبن،بۆ كاتێكی دیاریكراو ناخوێننەوە، بەڵكو
دەخوێننەوە بۆ ئەوەی بژین. من هەمیشە دەڵێم: خوێندنەوە
تلیاكە،ئەوانەی فێری دەبن، ناتوانن دەستبەرداری ببن. كاتێ كتێب
دەبێتە خۆراكی ڕوحی مرۆڤێك و لەگەڵ پلازمای خوێنی تێكەڵاو
دەبێت،مەحاڵە هیچ هێزێك بتوانێت بیوەستێنێت.ئەوانەی دەیانەوێت
ببنە خوێنەری كتێب، دەبێ خوێندنەوە بكەنە خەمی سەرەكی ژیانییان،
دەبێ خوێندنەوە وەك پێویستییەكی ژیان ببینن. لەكاروانی ژیانی
خۆمدا، هەژاری و نەهامەتی وسەختی یەكجار زۆرم بینی، كەوتن لە
خوێندن و ڕەفزی كچان و شكست لە خۆشەویستی و عشقم بۆ ڕەگەزی
بەرامبەربینی،لەدەست دانی ئازیزان و هاوڕێیانم، كە بەشێك بوون لە
ڕوحمبینی، دەمەقاڵێی وردوو گەورەی نێوان دایكم و باوكمم زۆر
بینی، بێ پارەیی و نەبوونی و چەرمەسەری زۆرم بە ئێستاشەوە
دیوە،وەلێ هیچ یەك لەمانە، نەیانتوانی و ناشتوانن لە كتێب و
خوێندنەوەم داببڕ▯ن. ئەگەر خوێنەوە و كتێب نەبوایە، ئەستەم بوو
بتوانم بەرگەی ئەو گۆشەگیرییە و تەنهایە كوشندەیە بگرم كە
تەمەنێكە تیایدا دەژیم.
ئەو كاتەی قوتابی پەیمانگا بووم لە هەولێرو لەگەڵ هاوڕێی
نووسەرم(نوری بێخاڵی)بە یەكەوە لە ژوورێك دەژیاین، ژوورەكەمان
نانی تیا نەبوو، كارەبای تیا نەبوو، سووتەمەنی وسۆپای تیا نەبوو،
ڕایەخ و بگرە سادەترین كەلوپەلیشی تیا نەبوو، بەڵام دەیان
كتێبمان لەسەریەكتری كەڵەكە كردبوو بۆ خوێندنەوە. ئەوانەی
بڕوایان وایە بە هۆكارێكەوە لەخوێندنەوە دابڕاون، لە ڕاستیدا
خوێنەری كتێب نەبوون، ئاخر كێ هەیە دەستبەرداری شتێك بێت لە ژیان
كە خۆگریەتی و خۆشی دەوێت.خوێنەری ڕاستەقینە، هەرگیز لە خوێنەوە
و كتێب دانابڕێت.ئەو بۆئەوە كتێب ناخوێنێتەوە تا كاتی كەرەنتینەی
لە ماڵ تەواو بكات، ئەوبۆئەوە كتێب ناخوێنێتەوە چونكە كۆرۆنا لە

ماڵ زیندانی کردووە، بە پێچەوانەوە دەخوێنێتەوە چونکە دەزانێت خوێندنەوە پێویستییەکی هەمیشەیی و ڕۆژانەیی هزریی و ڕوحی کەسەکانە. نابێ خوێندنەوە ببەستینەوە بە پێشهاتێکی دیاریکراو، بەو مانایەی چونکە هەمووما ن ئێستا بە هۆی قەدەغەی هاتووچۆوە لە ماڵ ئاخنراوین، ئەوا دەبێ لە بەتاڵی کتێب بخوێنینەوە. بە پێچەوانەوە هەموو شوێنێك و هەموو زەمەنێك، هی خوێنەوەیە.

ئەوە بۆیە ناتوانین خوێندنەوە بکەینە نەریت، چونکە پێمان وایە کە بێ ئیش و دەست بەتاڵ بووین، باخۆمان بە کتێب سەرقاڵ بکەین. من دەزانم و دڵنیام وەك چۆن ئاسمان شینە، بەو شێوەیەش بە هەزاران لەوانەی لە ئێستادا، لە ترسی و کۆروناو بە هۆی قەدەغەی هاتوو چۆوە کتێب دەخوێننەوە، دوای تەواوبوونی بارودۆخەکە، دەچنەوە سەر ڕیتمی ژیانی کلاسیکی ڕۆژانەیان و پشت لە کتێب دەکەن. ئەمانە نەخوێنەرن ،نە عاشقی خوێندنەوە. چونکە خوێنەر بێ کتێب، بێ چرکە ساتێکیش ناژیت.وەك چۆن ئێکسجین نەگاتە سییەکانی دەمرێت، بەو شێوەیەش کتێب نەخوێنێتەوە، شێت دەبێت. مەحاڵە بتوانین بە کۆرۆناو بە کەرەنتینە، خوێنەر دروست بکەین ئەگەر ئەو کەسە خۆی خوێنەری کتێب نەبێت. بۆیە کاتێ لە پەیجی هاوڕێم(یاسین برایم) ئەو ئاگایینامەم بینی کە بە ناوی(کۆرۆنا خەڵوەتی خوێندنەوەیە)ڕایگەیاندووە، لە ڕاستیدا سەیرم پێهات. دەبوو ئەو هاوڕێیەم بزانێت، کە ژیان پێویستە خەڵوەتی خوێندنەوە بێت نەك کۆرونا. کۆرونا تەواو دەبێت، بە تەواوبوونیشی، ئەو خەڵوەتەش هەڵدەگیرێت، بەڵام خەڵوەتی ژیان بەردەوامە. ئەو کە خۆی خوێنەرو نووسەرە، دەبێ پەیامی ئەوە بێت کە هەمیشە مرۆڤ بخوێنێتەوە، نەك تەنها لە کاتی کورونا. من دەزانم ئەمە لە دڵسۆزیی و بەتەنگەوە هاتنە، بەڵام باشیش دەزانم خوێنەرو عاشقانی کتێب بەوشێوەیە دروست نابن. لە ئەزموونی ژیانی خۆمدا، کەسانی زۆرم بینی کە خوێنەری کتێب بوون، بەڵام لە بەر سیاسەت، ژیانی تایبەتی، چوونە هەندەران، کاروباری ژیان، پشتییان لە کتێب کرد. لای من خوێنەرێکی ڕاستەقینە و جددی، لە هەزاران خوێنەری ساختە و دەم دەمی گرنگترە.

زۆرکەس داوای کتێبییان لێ کردووم، کە هێناویەتییانەوە، پێم گوتوون: کتێبەکەت خوێندەوە؟ دەڵێت:نەخێر نەمتوانی تەواوی بکەم. خوێنەری ڕاستەقینەی کتێب بە بڕوای من دەبێ کرمی کتێب بێت.کە کتێبێك بڵاو دەبێتەوە، هەموو تاسەی من ئەوەیە چۆن بتوانم ئەوکتێبە دەست بخەم و بیخوێنمەوە. بۆ من وەك خوێنەرێکی ئاسایی، گرنگ نییە کۆرونا هەیە یان نا، قەدەغەی هاتووچۆیە یان ژیانی ئاسایی، شەڕە، یان ئاشتی، لەکام شارو وڵات و جێگەم، ئەوە گرنگە کە دەبێ بخوێنمەوە. چونکە ناتوانم بێ خوێندنەوە بژیم. لە ژیانمدا

زۆر شتی تایبەتیم لەدەست داوە، وەلێ هەرگیزازهەرگیز نەمتوانیوە کتێب و خوێندنەوە لەدەست بدەم. چونکە ئەوەی لە کتێبەکانەوە فێری بووم، لە هیچ کەسێکی دیکەوە فێری نەبووم. شانازییەکی گەورەیە کە کۆی کتێب بووم.کتێب پەنجەرەیەك بە سەر ژیانی مرۆق دەکاتەوە، کە لە هەزار کڵاوە ڕۆژنەوە ژیانی تێدا ببینێت. من هەرگیز باوەڕم بە خوێندنەوەی کاتی و خوێنەری کاتی نییە. شتێك نییە بە ناوی دابڕان لە خوێندنەوە، بەڵکو خوێندنەوە پێویستییەکی ڕوحی و هزری مرۆڤە. وەك چۆن پێویستییە ماکییەکان پێویستن بۆ ژیان، بەو شێوەیەش دەبێ خوێندنەوە پێویست بێت.خوێنەربوون، بەرهەمی شەونخوونی و دەست لە ملانێیەکی دوورودرێژی کتێبە.

خوێنەربوونی کتێب، بەرهەمی دە دوانزە ڕۆژی کەرەنتینە و قەدەغەی هاتووچۆ نییە.ئەوانەی دەیانەوێت ببنە خوێنەری ڕاستەقینەی کتێب، دەبێ خۆیان بۆ کتێب یەکلایی بکەنەوە، دەبێ دەست بەرداری زۆر شت بن لە پێناو کتێبدا. ئەگەر نەتوانن ئەمە بکەن، پێویستە ڕێزی خۆیان و کتێبیش بگرن. خوێندنەوە، یاریکردن نییە، هەر دەمێك ئارەزوومان کرد، هەڵیبدەینێ، خوێندنەوە سەفەرێکی ئەبەدیی و بێ کۆتاییە، سەفەرێکە ناکرێت لە نێوەی ڕێگادا بوەستیت. ئەوانەی لە نیوەی ڕێگەدا هاوڕێکانییان جێدێڵن، لە پیرۆزیی وگەورەیی هاوڕێیەتی نەگەیشتوون کتێبیش هەروایە. بیرمە ساڵانێکی زۆر لەمەوبەر و لەسەردەمی بەعسدا، کە کتێب وەك ئێستا بڵاونەبوو، شیعرەکانی عەبدوڵا پەشێوم لە هاوڕێیەکم خواست و سەرجەمی شیعرەکانیم لە تێنووسێکدا نووسییەوە، کە ئێستاش ئەوتێنووسەم ماوە.ئەگەر خۆشەویستیم بۆ شیعر و عەبدوڵا پەشێو نەبووایە، سەلیقەی ئەوەم نەبوو بەدیار هیچ شتێکەوە دابنیشم.ئەم نموونانە، بۆ ئەوە نییە فیزی پێ لێ بدەین، بۆ ئەوە نییە خود شانازیی پێوەبکەین، کە هاوڕێیانم ئەوانەی من دەناسن، دەزانن چەند کەسێکی گۆشەگیرو دوورە پەرێزم کە هەرگیز مەگەر بە دەگمەن، دەنا لە نێوەندە ڕۆشنبیرییەکە دەرناکەوم. بەڵکو بۆ ئەوەمە، گوزارشتێکی بچووك لە پەیوەندی خوێنەرێك و کتێبەوە بکەم کە خۆمم.ئەو ئەزموونە پێم دەڵێت، ئاسان نییە ببیتە خوێنەری کتێب، مەگەر خولیایەکی بێ سنوورت بۆ خوێندنەوە لە ناخدا نەبێت. کەم نین ئەو نووسەرو هونەرمەند و شانۆکارانەی، خۆیان ڕۆشنبیرو خوێنەرو کەسانی بە توانان، بەڵام کۆڕو نەوەکانییان، سەدو هەشتا پلە پێچەوانەی ئەوانن و ڕقیان لە هونەرو نووسین و خوێندنەوە و شانۆیە. ئەمە بۆچی وایە؟ چونکە خۆیان لە ناخەوە عاشقی کتێب و خوێندنەوە نین، ئەگەر کەسێکیش ئەو عشقەی لە ناخدا نەبێت، مەحاڵە بتوانین دروستی بکەین.بێگومان دەتوانین هانی بدەین،زەمینەی بۆ بڕەخسێنین، باسی بایەخ و گرنگی

خوێندنەوەی بۆ بکەین، بەڵام ناتوانین بیکەینە خوێنەری ڕاستەقینەی کتێب.
دروست وەك ئەوەی پزیشکێك چارەسەرێك بۆ نەخۆشێك دا ئەنێت و هەموو بایەخی خورادنی چارەسەرەکەی بۆ باس دەکات، وەلێ ئەگەر خودی نەخۆشەکە، چارەسەرەکان بەکار نەهێنێت، بێگومان لێرەدا، هێزو ڕێنوێنی و تواناکانی پزیشکەکە، شوێنی خۆی ناگرێت و هیچ بایەخێکی نییە. بۆ خوێندنەوەش هەمان شتە.چ تێگەیشتنێکی هەڵەیە پێمان وابێت، مادام لە ماڵەوەین و کەرنتینکراوین، مادام دەسەڵات قەدەغەی هاتووچۆی ڕاگەیاندووە، ئیدی دەبێ کتێب بخوێنینەوە.ئەی پێش قەدەغە و دوای هەڵگرتنی قەدەغە؟ ئەی دوای نەمانی کەرەنتینە و ئازادبوونمان؟ ئەو کات بگەڕێینەوە سەر ڕیتمی ژیانی کلاسیکی و ڕۆژانە و پشت لە کتێب و خوێندنەوە بکەین؟.

ڕواندز_نیسانی 2020

ئەمەریکا: ڕاستی و ویژدان … ئاری زەندینی

گەر سەیری هەواڵە جیهانییەکان بکەی ، کە بەشێوەی راستەوخۆ لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا ئەبیندرێت ، تاووتوێ و گفتوگۆی ڕۆشنبیران و موسڵمانان ئەکرێت و دەبیندرێت، قێز لە بوونی مرۆڤایەتیش دەکەیتەوە لەو سەردەمە :گشتی نەفرەت لە ئەمریکا و ئەوروپا دەکات ، گشتی نزا ئەکات بۆ نەمانی گشت مرۆڤەکانیان بەدەر لە موسلمانان ، گشتی بەو ئاواتەن و چاوەڕوانی روخانی یەکجارەکی ئەوروپا و ئەمریکان ، رق و قینەی بێ پایانیان بەرامبەر ئەو وڵاتانەیە .بەڵام ئەی برای ڕۆشنبیرم ئەمرۆ چەند جار نەفرەتت کرد ؟ ئەی چەند جار ئاواتخواز بووی بۆ نەمانی ئەم وڵاتانە ؟ ئایا بەنی بڵاوبوونەوەی زیاتری ڤایرۆسەکەت کرد لە ئەوروپا و ئەمەریکا ، دەی تا چەندێک خۆش کردیت؟ و چەند جار ئاوات خواز بووی کە چرکە بە چرکەی ڕێژەی هاوڵاتیانیان زیاد بکات لەم پەتایە و ئابوریەکەیان زیاتر بتەپێ .هەندێک لە ڕۆشنبیرانی ئسلامجی کورد یان خۆرهەڵات بەگشتی ، کێشەیەکی دەرونی گەورەیان هەیە لەگەڵ ئەمریکا و ئەوروپا ،

هەرچەند لە دەیشا موسڵمانیان خۆشناوەت .
یەکەم : لەبەر ئەوەی زۆرینەیان چوینە ناو رێگای رۆشەنبیری لە دەرگاکانی چەپەوە ، ئەوانیش وا رەچاو ئەکرێن کە دژی سەرمایەداری و ڕۆژئاوان بە شێوەیەکی گشتی ، ئەمەش یەکێکە لە بنەمای ناسنامەکانیان . ئەم دژایەتییەش لەم ماوەیە زۆر جوان بەدەرئەکەوێت ، کاتێک ئەبینین ئەم کۆمەڵە رۆشەنبیرانە ، پەناو پاڵپشتیان بە چین و روسیا ئەچەمێنەوە . باس لە شێوازی بنبر کردن و رێگاکانی چین ئەکەن بۆ قایرۆسەکە ، هیچیش لە جوێن ئاواتەکانیان ناشارنەوە دەرهەق بە ڕۆژئاوا و ئەمریکا ، ئارەزو و حەزەکانیشیان بە سەرکەوتنی چین و روسیایە ، ئاواتە گەورەکەیان ئەوەیە کە ئەم دوو هێزە شوێنی ئەمریکا بگرنەوە .
رۆشەنبیری کورد و رۆژهەلات هەردەم خەون بە دیموکراسی و ئازادی ئەبینن و نەمانی شەری هەژاری ئەکەن ، ئێستاکە پشت و پەنای خۆیان بە وڵات و رەبازی سەرکوتکەرەکەیان ئەبستن ، ئەو ولاتانەی کە ئستغلالی هەژاری کرێکارەکانیان ئەکەن ، لە کار کردنێکی کەم نرخ و یانیش گەر بێت و سەرپێچی بکەن ئەخرێنە ناو زیندانە ژەنگاویەکانی رژێمەکانیان . ئەم دوو ولاتە هەر لە خۆیاندا شۆسیالست نیین بە هیچ شێوەیەک ، بەڵکو دڕندەترین لە سەرمایەداریەکەی ، سەرمایەداری روسی و چین ئەوانەی حوکمی ئەکەن پەیوەست نین بە رەوشت و یاسایەک وەک ئەوەی لە ئەمەریکا هەیە .
کرێکاری رووسی و چین ئەو ماف سەربەستیانەیان نییە وەک کرێکاری ئەمریکی و ئەوروپی ، تاوەکو خەون و خۆشیش بە داهاتی مانگانەیان ببینن و ماف و ئازادی سیاسی و کۆمەڵایەتیەکەشیان وەک هاولاتی ئەمریکی نییە .

رەنگە هاوڕا بیت یان جیاواز بیت لەگەل سیاسەتەکانی ترامپ و شێوازی مامەلە کردنی لەگەل نەیارەکانی ، منیش یان زۆرێکیشمان رەنگە هاوڕای نەبیین لە زۆر شتدا ، بەڵام ئایا ترامپ ئەمەریکایە ؟ لە هەمان کاتیشدا ئەویش پابەند کراوە بە بنەماو یاسا کە لەسەری چەسپێندراوە نەرمی و تووندی بنوێنێت لە شێوازەکانی ئەمەش بە هاوسەنگی .رەنگە دەستەلاتەکەی چەند مانگێکی تر بخایەنێت یان چوارچسالی تر ، بەڵام ئەمریکا بەردەوام ئەبێت لە دیموکراسیەکەی .
گەر هاوپشکیشم بکەن لە نێوان چین و روسیا بەلایەک و ئەمریکاش بەلایەک بە گوومان ئەمریکا هەڵدەبژێرم بە هیچ دوودڵییەک .
ئەزانی بۆ ؟ : ئەمریکا یەکەم وڵات بوو لە جیهان دەولەتی دروست کرد لەسەر بنەمای ماف و رەوشتیەکان . یەکەم وڵات بووە کە لە دەستورەکەی لەپرسینەوەی سەرۆکەکانی پابەند کردوە . یەکەم وڵاتە

زۆرینەی دانیشتوانەکانی لە کۆچەرانن و کۆچەریش دەرفەتی ژیانی هەیە لە ئازادی و چێژ وەرگرتن لە ژیان ، [illegible]ەکانیشیان مافی ئەوەیان هەیە ببن بە سەرۆکی وڵات .رەنگە بێت پێم بڵێیت : ئاخەر ئەوان هەڵوسوکەوتی خراپیان نواندەوە لەگەڵ دانیشتوانە بنەرەتییەکەی و کۆیلەو نیزامی جیاکردنەوەی رەگزپەرستیان دان پێدانابوو . بەڵێ ئەمە راستە و رویداوە ، بەڵام هەر خۆشیان بوون دوو هێزی سپی پێست بە گژ یەکدا چوون و لە یەکتریان کوشت بۆ ئازای کۆیلەکان ، هەمان ئەو وڵاتەیە کە سەرکردەکانیان داوای لەبوردنیان کرد بە ئەو ماوەیە رەگەزپەرستیە و تاوانەکانیان ، هەمان ئەو وڵاتەیە کە کوڕی رەلەیەکی کۆچەری ئەفریقی هەڵبژارد وە ک سەرۆکی وڵات ، هەمان ئەو وڵاتەیە کە بەرگری کرد لە جێگرە ژنێکی موسڵمان بە لە بەرکردنی سەرپۆشەکەی ، ئەو ولاتەیە کە هاتووچۆی تیادا دەکەیت بە ئازادی ، زۆر بە سەربەستیش ئەتوانی رەخنە لە سەرۆکەکەی بگریت و بێ ئەوەی ترس لە چاودێری یان خرانە زیندان یان دەرکردن بکەیت .

دیموکراسیەت رۆمانسیەت و خەونێک نییە ، دیموکراسیەت گەراجەکە بۆ چاک کردنەوەی ئۆتۆمبیلەکان ، پێکدادان و سوتان و توانەوەیە ، بۆنی ناخۆش و ئارەقە رشتن و هەڵەکانە ، بەڵام لە کۆتایی میکانیکی زیرەک فێر ئەبێت لە هەڵەکانی و پەرە بە خۆی ئەدات و ئۆتۆمبیلەکەش سەر لە نوێ ئەچێتەوە سەر رێگا بێ هیچ کێشەیەک لە بەر ئەوەی پارچەی دروستکرا و رێنمایەکی کاریگەری هەیە . دیموکراسیەتی راستەقینە بەردەوام توانای هەیە خۆی پاک بکاتەوە تا ئەگەرێتەوە سەر رێرەوێکی راست ، لە بەر ئەوەی دانئەنێت بە هەڵەکانی .
ئەوانەی خەون بە ولات و سیستەمێکی بێ وێنە و خەیاڵاوی ئەبینن بەردەوام مرۆڤایەتی لە نەهامەتیەک بۆ نەهامەتیەکی تر ئەبەن .سەیر بکە وەک خەون خەیاڵی فاشیزمیەکان ، یان خەون و خەیاڵی شوعیەکان ، یا خەون و خەیالی ئیسلامیەکان . کە چەن گەلەکانمانیان یان جیهانیان لە وێرانی بە وێرانی برد . ئەمەش لە بەر ئەوەی سیستەم و یاسایەکی پەلاینیان نەبوو بۆ گشت جیهان ، هەروەها توانای رەخنە گرتنی خۆیان نەبوو تا بگەرێنەوە سەر رێرەوێکی راست .

گەر دەتەوێت بزانیت جیاوازی نێوان سیستەمی ڕۆژئاوای و چینی چۆنە یان بە شێوازەکە ، سەیرکە بزانە چی کرد کۆمپانیای (میدترونیک) ئەم کۆمپانیایەش خاوەنەکەی کەسێکی دامەزرێنەری ئەمریکیە بە ناوی (ئیزل پاکین) خاوەن داهێنانێکی پاک و بێ گەردە ئەویش : رێکخستنی لێدانەکانی دڵی دەستکردە . ئەم کۆمپانیایە تاتبەتە بە دروستکردنی ئامێرەکانی پزیشکی ،دوای بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا

هەستا بە پلانـدانانی ئـامێرێکی هەناسـە دانـی دەسـتکرد کە بە سەفتوێریک کاردەکات و هەموو کەسێک لە توانای دا هەبێت دروستی بکات بە خۆڕای بە رزگار کردنی سەدەهان و هەزاران گیان.

ئایا تا ئێستا گوێتان لە هیچ ئامێرێک بووە چیین دروستی کردبێت ؟

بەردەوام چیین سیخوری کردوە لەسەر ئەم کۆمپانیانە و بایەخێکی کەمی بە ئامێرەکان داوە و یان کۆپی کردون و بە نرخێکی هەرزان فرۆشتویەتی .

ئەمریکا و بنەماکانی سەرمایەداری بەشێکن لە بنەمای ڕۆژئاوایی، کە جێبەجێیکرد بە ڕۆشەنبیری ڕۆژهەڵاتی هەموو ئەو خەونانەی کە بە خەیـاڵ یـان لە فلیمەکـدا ئەیـبینی ، هەر لە مافەکـانی مڕۆڤ و مافەکانی دەربڕین و گواستنەوە و مافەکانی پەیوەندیەکان و مافی پاراستنی کەمینەکان ، هەروەها کرانەوەی گەلان لە نێوان خۆیاندا ، پێشخستنی لێکۆلینەوەی زانستی و ، پێشخستنی تەکنەلۆژیا و پێشخستنی پزیشکی و ئازادی و بەهرەداری و داهێنان .

رۆشەنبیرەکی رۆژهەڵاتی هیچ کات خۆون بەوە نابینەت مناڵەکەی بە چین بنێرێت بۆ فێربوون و زانست ، بەڵکو ئەینێرێت بۆ ئەمریکا و ئەڵمانیا ، یان ئەیبات بۆ خوندنگا و سیستەمە ئەوروپیەکان . گەر بەتو بەراوردێکیش بە ئەم رۆشەنبیرە بکەین لە نێو ئامێرەکان ، هەر لە لاپتۆب و مایکرۆسـۆفت و ئـایفۆن و گۆگـل و فایسـبوک و هەر لە داودەرمان ئامێرە پزیشکیەکان و ئامێرەکانی ناومال جۆرەها کەرستەی تر ، باوەڕ ناکەم کەسیان کەرستەی چینی هەڵبژێرن هەر لە خودی موسەڵمانیش .هەمان ئەو ڕۆشەنبیرە ، ئەمریکا تاوانبار دەکات و ئەلەت ولاتەکی بە شارستانیەتە و ئاوات خوازە بروخێت و نەمینێت .

بەڵام شارستانیەت چییە ؟

بەلێ رەنگە ئەمریکا مێژوویەکـی درێـژی نەبێـت تـا باسـی پاشـاو ئیمبراتۆریەتەکان لە مێژووی خۆی تۆمار بکات . بەڵام رۆشەنبیریەک و شارستانیەتیەکی بەهێزی هەیە ، ئەمیش درێژکراوەی شارستانیەتی رۆژئاوایە هەر لە ئغریق تا ئێستامان ، شارستانیەتی سەرنج راکێش و بەتین و پێڕاین دروست ئەبێت لەسەر بنەما و رۆشەنبیری کار ومافی مرۆڤ و بەهرە و زانست . ئەم تێکەلەیەش تا ئێستا نە چیین نە روسیا پێی نەگەیشتون . لەبەر ئەوەی ئەوان بەرهەمهێنان پێش مرۆڤ دەخەن و مافی تایبەتیش لە پێش هەموو بایەخێکە .من ئاوات خوازم چیین و روسیا و گەلانی گشت جیهان و کوردیش بگات بەم تێکەڵەیە .

هیواخوازیشم ئەمریکا بایەخ و پەرە زیاتر بەخۆی بدات دەرفەتی باشتر و ئەزموون وەربگرێت لە هەڵەکانی ، لەبەر ئەوەی ئەو وڵاتە

لە خۆی گرتوە لە توانای زانستی و بەهرەمەندی و سیاسی و مر□قایەتی وکە زۆر بایەخدارە بۆ گشت جیهان ، بە تایبەتیش کاتی کێشەکان و بەرنگاری□ک□ـــــان، کە ڕووبەڕوی مر□قـــــــایەتی ئەبێتەوە لەم رۆژگارانەماندا.

چـراکە تەمـاوی تـرە … کەنعـان مدحەت

چراکە تەماوی ترە
لەوەی پشت گوێ بخرێ
شەوە یەلدا لە موی نیوان باریکترە
گەر ملی یەک بە یەکیان بە پەتا نەکرێ
عەیب لە دییەکانما شک نا بەم
چوون سوار لە ناسوار
ئاواش ،
مەی لە ئاو جیادەکەمەوە
نە مەست ، نە حەیران و نەش خەواڵوم
بە دەست کاریگەری لێکەوتەکانەوە

- ئەوانەی دەجزێنە مۆخ و
  بە ئاوات و
  سەنگ و
  گەدە و قووتم.. _ ناتەواوم
  چاوم لە هەنگاوی ئاوسی
  مەیلە و سوور و
  گشتییە
  خوازیاری ڕاپسکانێکی تریشقانەم
  درەختی ڕیشەکوتراوی بێ بەر ڕاتەکێنێ
  ڕێژنەی یەکلاکەرەوە رێکبخا
  لافاو ،
  بە پلیکانێی چەما ، سەرخا
  چی تەپۆڵک و

ز□□ ک□ لوتکەیە.. بیانسڕێتەوە
نەبینراوەکان وەک بینراو هەڵێنجێنێ
شتەکان هەر هەمو
وەک خۆ
بخاتە روو
ئەو مانگرتنە پچڕ پجڕانەی ئیرە و ئەوێ
سەرانسەریی یەکخا
بوێرێ بەو بەرنامە بێ پایە و
ناوەڕۆکە کرچ و کاڵانەیان بڵێ:
هیچوپوچ و
پوکن..
پوک ، پوک
بە وتەی پێشینان: لە بنی هەمانەکە با
یا لەناویان دەبا
یان تیا ئەچین !!
ئازارکێشانی ئەم درم و دەردە
لە خودی (بار)ی سەخت و
قورسترە
لە قوڵایی شەوگارەوە
دەیان خێڵ و
خانەوادە..
لە جامە ڕەشەکانەوە
وەک قەلەڕەش دەڕشێنە سەر جادە
هەر ئەڵێی مێردەزمەی ناو مەتەڵ و
ئاژەڵە درندەی ناو جەنگەڵن
بڕینی (ساتر)
خەمی گەورەی چەقۆیە
داڕێشتنی نەخشە و
داگیرسانی هەر کڵپەیەک
سوێێ مژدەیە
بازار.. بازگە..
دەزگا و مەیخانە تا مزگەوت
هەر هەمو دەکوڵێن
لە سەرەوەی ویست و
خەباتی یەکپارچەییەوە
شۆردەبنە خوێنبەرەکانی تەور و داس
بۆ سڕینی کلی چاو و

خەنەی گیراوی
قژی خاو
لەم قەیرانە جەنجاڵەدا
دز و پاڵەوان لێک ناکرێنەوە
مەرد و نامەرد
گاندەر و گانکەر هاوسەنگن
لە حەن کۆنە ڕاوێژکاری سەر بە دوژمن
دەسەڵاتداران.. بێدەنگن
زۆرن ئەوانەی باس لە رووخان و
ڕاماڵینی گومەز و منارە و
کەعبە دەکەن
هەڵوێست.. لە مەبەستی بێگەرد
بەتاڵ دەکەن
ل□ بەر زبری رووداو و
لە ناوبردنی ئەرشیفەکان
قڕکردن و
کیمیا باران…
بەراوردی خۆ بە فریشتەی سەر شان دەکەن
نەبینراوەکان وەک بینراو هەڵێنجێنن
شتەکان هەر هەمو
وەک خۆ
بخەنە روو
بە وتەی پێشینان :
لە بنی هەمانەکە بەن
یا تیا ئەچن ، یا تیا ئەچین
بەسە ئیتر !!

کفری ١٥/١/٢٠١٩

دوو تنۆکی ئۆقیانووسێ … هێمن

رەووف شوانی

/١/

وتیان خەواڵوەکە
وڕێنەی دەکرد
پێش ئەوەی بنوێ
دەیگوت
کوان سی ساڵی تەمەنی شەبەیخون؟
یان لە ژێر پێی
تانجییە گەڕەکانی ڕاوا
گلان و
لە تەپوتۆزی جەنگەکانی ئەواندا
بزر بوون؟
ئیتر هەر چوار وەرزی ساڵیش
بە ڕووحمان سار بوون

راستە بە چاو خەوتوو
بەڵام هێشتا بە دڵ زیندوو
ئەی نازانی
چەند باشە ئەو مەودایە
بۆ عوزلەتی قەومی کەوتوو
پێیان بڵێ: با گوێبگرن
لە نیقاشی
کرۆناکانی ناخی نوستوو

- ئەم نووسینە ئیلهامی شیعری /هاوڕێم لە خەونی قوڵت ڕابە/ ی نەوازاد مدحەتی لە پشتە

/٢/

زۆر درەنگ
کۆتەکانمان پچڕان
ئەو کۆتانەی
نازانین بۆ
لە گەردنمان کرابوون

ئەو ساتانەش
خەڵك سەرەوخوار
ئازادييان ئازار دەدا
بەڵام هێشتا
هەر كات ماوە
زۆر درەنگی نەكردووە
تا دەريخەين
جوانييەكانی نێوەمان
كە هيچ گۆڕانيان
هێشا بەسەر نەهاتووە

+ئەم نووسينە ئيلهامی شيعری /ئەندێشەی وەهم/ی گەشاو محمد عەتای
لە پشتە

پەرلەمانتاری دوو ڕوو … نەوزاد بەندی

ئيتر ئەگەر
پەرلەمانتارێكی موعارەزە
هاتە شاشەی تەلەفزيۆن ..
ووتی : فڵان مەسئول دزە ..
لاپەڕەيەكی پيشانی كامێراكە دا و ..
ووتی : ئەها داواكاری ياساييم
بەرز كردۆتەوە و
كەچی داواكاری گشتی
لێم وەرناگرێ ..
ئەگەر ووتی : فڵان حيزب
داهاتی نەوتی بردووە و ..
فڵان بيرە نەوت و فيسار
كێڵگەی غازيش ،

بـە تایبـەت بـۆ ئەو ئیش ئەکەن ..
لاپەڕەیەکی بـەرز کردەوە و
ووتی : ئەوەیش داوای یاساییە
کە هەموویم تیا نوسیوە و
دادوەر لێمی وەرناگرێ ..!!

* * ▪

پێی بڵێن :
ناماقوڵیت کرد
هەی خەت مایل ..
شەریکی دز ..
سیخوڕ ..
ناپیاو..
(ئێوە لە پرسەی موسعەبا خوڕ ئەگرین و
لە ژێرەوە لەسەر سفرەی ئەبوسوفیان ،
پارووی گەورە و چەور ئەگلێنن
شەرمەزار بن ،
٣٠ ساڵە جوکە جوکتانە
٣٠ ساڵە نوکە نوکتانە ..
میللەت پڕ ئەکەن و .. خاڵی ئەکەنەوە
وەکو بتڵی غاز و ..
خۆتان سوور ئەکەنەوە لەسەر تی ڤی و..
دوایی لە ژێر پێی دەسەڵات ئەبن بە خاکەناز و ..
دەست پان ئەکەنەوە بۆ موچەی شەش ملیۆنی ..
ئێوە لە سەگ گڵاوترن ..
لە سیخوڕ زۆر بەدناوترن ..)

* * ▪

پێیان بڵێن
دز
درۆزن
مەقاش
نامەرد
ناکەس
خوێڕی
سەخیف
جەلاد
سیل

سەرەتان
داردەست
سەگ و زمانحاڵی
ژێر بە ژێری
سەرکوتکەران

پێیان بڵێن
پیاو بوونایە
ڕاست بوونایە
مەرد بوونایە
٣٠ ساڵ دزینی نیشتمان
لە وەڕە وەڕی دەخستن
یەکێکتان
تەنها یەکێکتان
ل□ بەردەم بینای پەرلەمان
خۆی ئەسووتان

پێیان بڵێن
پیس خۆر
حەرام خۆر
حیز فرسەت
کاسەلێس
قۆنەرە
نا نەجیب
بێ شەرەف
تا نجی
لە ڕێ لادەر

نەوزاد بەندی